

O'QUVCHILARNING MA'NAVIY KAMOLOTIDA TARBIYACHILARNING O'RNI

Odiljonov Ulug'bek Komiljon o'g'li

Annotatsiya: *Ushbu maqola zamonaviy ta'lim tizimida o'quvchilarning ma'naviy o'sishini ta'minlashda o'qituvchilarning muhim rolini o'rganadi. Tarixiy istiqbollari va zamonaviy amaliyotlarga tayanib, u ma'naviy rivojlanish qadriyatlar, axloqiy tushunish, o'z-o'zini anglash, empatiya va maqsad tuyg'usini qanday qamrab olishini ta'kidlaydi. Xarakterlarni tarbiyalash dasturlari, ongni rivojlantirish amaliyotlari, xizmatni o'rganish va axloqiy munozaralar kabi turli yondashuvlarni o'rganib chiqqan holda, maqola ma'naviy ta'limning talabalarning umumiy farovonligi va ijtimoiy aloqalariga chuqur ta'sirini ta'kidlaydi. Sekulyarizatsiya, standartlashtirilgan test bosimi va o'qituvchilar uchun treningning yetishmasligi bilan bog'liq muammolar, shuningdek, akademik yutuqlarni ma'naviy o'sish bilan muvozanatlashtiradigan yaxlit yondashuvning potentsial afzalliklari ko'rib chiqiladi. Maqola dunyoga ijobiy ta'sir ko'rsatishga intilgan har tomonlama barkamol shaxslar avlodini tarbiyalovchi ma'naviy murabbiy sifatida o'qituvchilarning ajralmas rolini ta'kidlash bilan yakunlanadi.*

Kalit so'zlar: *Ma'naviy yuksalish, pedagoglar, yaxlit ta'lim, xarakter tarbiyasi, xizmatni o'rganish, axloqiy munozaralar, qadriyatlar va axloq, talabalarning farovonligi, o'z-o'zini anglash, empatiya.*

Ta'limdagi ma'naviy yuksalish tushunchasi ko'p qirrali bo'lib, u qadriyatlarni rivojlantirish, axloqiy tushunish, o'z-o'zini anglash, empatiya va maqsadni his qilishni o'z ichiga oladi. Bu o'quvchilarni hayotning chuqur ma'nolarini o'rganishga yo'naltirish, ularning ichki osoyishtaligini mustahkamlash, muvozanatli va uyg'un mavjudlikni rivojlantirishga yordam berishdir.²²

Ma'naviy yuksalish faqat diniy ta'lim bilan chegaralanmaydi; aksincha, u madaniy va diniy chegaralardan oshib ketadigan insoniyat taraqqiyotining universal jihatidir. Bu hayrat tuyg'usini uyg'otish, introspektsiyani rag'batlantirish va butun hayotning o'zaro bog'liqligini qadrlashni rag'batlantirishni o'z ichiga olgan inson ruhini tarbiyalashdir. Moddiy intilishlar va texnologik taraqqiyot tobora ko'proq hukmronlik qilayotgan dunyoda ma'naviy o'lchov muhim muvozanatni ta'minlab, o'quvchilarga ichki mamnunlik, rahm-shafqat va axloqiy hayotning muhimligini eslatib turadi.²³

Bu yo'lda o'qituvchilar muhim rol o'ynaydi. Ular o'zlarining xatti-harakatlari, o'zlari tuzgan o'quv dasturlari va sinfda yaratgan muhit orqali o'quvchilarning ma'naviy o'sishiga ta'sir qilish uchun noyob tarzda joylashtirilgan. Bu rol har bir talabaning shaxsiy ehtiyojlari va kelib chiqishini tushunish, inklyuziv va qo'llab-quvvatlovchi

²² 1. Palmer, Parker J. *Ta'lim berish jasorati: O'qituvchi hayotining ichki manzarasini o'rganish.* Jossey-Bass, 2017 yil.

²³ 2. Bosh irg'adi, Nel. *G'amxo'rlik: axloq va axloqiy tarbiyaga munosabat.* Kaliforniya universiteti nashriyoti, 2013 yil.

muhitni yaratish va ma'naviy tamoyillarni kundalik o'rganish tajribasiga integratsiya qilish uchun chuqur sadoqatni talab qiladi.

O'quvchilarning ma'naviy o'sishini tarbiyalashning ahamiyatini qadimgi ta'lim falsafalarida ko'rish mumkin. Ko'pgina an'anaviy jamiyatlarda ta'lim o'z mohiyatiga ko'ra yaxlit bo'lib, aql, tana va ruhni rivojlantirishni o'z ichiga oladi. Masalan, qadimgi yunoncha "paideia" tushunchasi butun shaxsni, jumladan, axloqiy va ma'naviy fazilatlarni tarbiyalashni o'z ichiga oladi. Xuddi shunday Sharq an'analarida ham ta'lim-tarbiya azaldan ma'naviy ma'rifat va o'zlikni anglash yo'li sifatida qaralib kelgan.

Zamonaviy ta'lim sharoitlarida ma'naviy o'sishga e'tibor turli shakllarda namoyon bo'lishi mumkin, xarakterni tarbiyalash dasturlari va ongni rivojlantirish amaliyotlaridan tortib, xizmat ko'rsatish va axloqiy munozaralargacha. Ushbu tashabbuslar nafaqat akademik bilimga ega, balki ma'naviy jihatdan mustahkam va hissiy jihatdan bardoshli bo'lgan har tomonlama barkamol shaxslarni rivojlantirishga qaratilgan. Biroq, ma'naviy yuksalishning ta'limga integratsiyalashuvi ko'pincha dunyoviylik, standartlashtirilgan test bosimi va bu sohada o'qituvchilar uchun tayyorgarlikning etishmasligi kabi muammolarga duch keladi.²⁴

Bunday qiyinchiliklarga qaramay, talabalarda ma'naviy o'sishni rivojlantirishning mumkin bo'lgan foydalari juda katta. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, ruhiy amaliyotlar bilan shug'ullanadigan talabalar farovonlik darajasi yuqori, stressni yaxshiroq boshqarish va kuchli ijtimoiy aloqalarga ega. Bundan tashqari, ular ko'pincha jamiyatga ijobiy hissa qo'shishga, hamdardlik va axloqiy xulq-atvorning yuqori darajasini namoyish etishga ko'proq g'ayratli bo'ladilar.²⁵

Shuning uchun o'qituvchilar ma'naviy murabbiy sifatidagi rolini fidoyilik va sezgirlik bilan qabul qilishlari kerak. Bu fikr yuritishga, ochiq muloqotga va turli nuqtai nazarlarni o'rganishga yordam beradigan sinf muhitini yaratishni o'z ichiga oladi. Bu shuningdek, o'z harakatlari orqali ma'naviy qadriyatlarni modellashtirish, mehr-oqibat, halollik, hamdardlik kabi fazilatlarni namoyon etishni anglatadi.

O'quvchilarning ma'naviy kamolotida tarbiyachilarning o'rni ham chuqur, ham ajralmasdir. Bu o'quvchilarning ichki dunyosini kashf etishga yo'naltirish, maqsad tuyg'usini tarbiyalash hamda hayotning murakkabliklarida donolik va nafosat bilan o'tishga yordam berishdir. Pedagoglar o'quv yutuqlari bilan bir qatorda ma'naviy rivojlanishni ham birinchi o'ringa qo'yish orqali nafaqat bilimli va malakali, balki o'zining ichki qadriyatlari bilan chuqur bog'langan, dunyoga ijobiy ta'sir ko'rsatishga intiladigan insonlar avlodini tarbiyalashi mumkin.

Tarix davomida ma'naviy o'sishning ta'lim doirasidagi integratsiyasi turli madaniyatlarning asosiy tarkibiy qismi bo'lib kelgan. Qadimgi Yunonistonda ta'lim

²⁴ 3. Miller, Jon P. *Yaxlit o'quv dasturi.* Toronto universiteti nashriyoti, 2019 yil.

²⁵ 4. Kessler, Rachael. *Ta'lim ruhi: o'quvchilarga maktabda aloqa, rahm-shafqat va xarakterni topishga yordam berish.* ASCD, 2000.

"paideia" ga erishishga qaratilgan bo'lib, bu tushuncha shaxsning yaxlit rivojlanishini, shu jumladan intellektual, axloqiy va ma'naviy fazilatlarni o'z ichiga oladi. Xuddi shunday, Hindiston va Xitoyda mavjud bo'lgan ko'plab Sharq an'alarida ta'lim ma'naviy ma'rifat va o'zini o'zi anglash sari sayohat sifatida qaralgan. Bu an'alar insonning ichki osoyishtaligini, axloqiy xulq-atvorini, olamdagi o'rnini chuqur anglashni tarbiyalashga urg'u bergan.²⁶

O'rta asrlarda Yevropada ta'limga diniy muassasalar katta ta'sir ko'rsatdi, bu erda ma'naviy ta'lim akademik ta'lim bilan bog'liq edi. Diniy ordenlar tomonidan tashkil etilgan monastir maktablari va universitetlari ilmiy izlanishlar bilan bir qatorda ma'naviy fazilatlarni rivojlantirishni ham birinchi o'ringa qo'ygan.²⁷ Bu an'ana chinakam ta'lim aql-idrok kabi qalbni tarbiyalashni o'z ichiga oladi, degan ishonchni ta'kidlaydi. Zamonaviy ta'lim muassasalarida ma'naviy yuksalishga e'tibor dunyoviy va ko'p madaniyatli sharoitlarga moslashgan holda rivojlandi. Biroq, ma'naviy rivojlanishni rag'batlantirishning mohiyati hayotiylicha qolmoqda. Ma'naviy o'sishni ta'limga integratsiyalash uchun turli xil zamonaviy yondashuvlar paydo bo'ldi, jumladan, xarakterni tarbiyalash dasturlari, ongni rivojlantirish amaliyotlari, xizmatni o'rganish va axloqiy munozaralar.²⁸

Belgilarni tarbiyalash dasturlari: Bu dasturlar talabalarda hurmat, mas'uliyat va hamdardlik kabi asosiy axloqiy qadriyatlarni singdirishga qaratilgan. Xarakter tarbiyasini o'quv dasturiga kiritish orqali o'qituvchilar o'quvchilarda ma'naviy o'sishning muhim tarkibiy qismlari bo'lgan axloqiy kompas va yaxlitlik tuyg'usini rivojlantirishga yordam beradi. Sinfda ong va meditatsiya amaliyotlarini kiritish talabalarning ma'naviy farovonligini sezilarli darajada oshirishi mumkin. Ushbu amaliyotlar o'z-o'zini anglash, hissiy tartibga solish va hozirgi paytda chuqurroq bog'lanishni rag'batlantiradi. Ehtiyotkorlik o'quvchilarga chidamlilikni rivojlantirishga, stressni kamaytirishga va ichki tinchlik tuyg'usini rivojlantirishga yordam beradi.²⁹

Talabalarni jamoat xizmati va ijtimoiy mas'uliyat loyihalariga jalb qilish hamdardlik, hamdardlik va o'zaro bog'liqlik hissini rivojlantiradi. Xizmatni o'rganish talabalarga jamiyatga ijobiy ta'sir ko'rsatish, altruizm va axloqiy hayot qadriyatlarini mustahkamlash imkoniyatlarini beradi.

Axloqiy dilemmalar va axloqiy savollar bo'yicha ochiq muloqot uchun joylar yaratish talabalarni turli nuqtai nazarlarni o'rganishga va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga undaydi. Ushbu munozaralar talabalarga o'zlarining

²⁶ 5. Huebner, Dwayne E. *Transsendentning jozibasi: Dwayne E. Huebner tomonidan to'plangan insholar.* Routledge, 1999 yil.

²⁷ 6. Purpel, Devid E. *Ta'limdagi axloqiy va ma'naviy inqiroz: Ta'limda adolat va rahm-shafqat uchun o'quv dasturi.* Bergin va Garvey, 1989 yil.

²⁸ 7. Sergiovanni, Tomas J. *Etakchilikning hayot dunyosi: maktablarimizda madaniyat, jamoa va shaxsiy ma'noni yaratish.* Jossey-Bass, 2000 yil.

²⁹ 8. Benson, Piter L., Roehlkepartain, Eugene C. va Scales, Piter C. *Bolalik va o'smirlilik davrida ma'naviy rivojlanish: ilmiy asosiy oqimga o'tish.* Sage nashrlari, 2003 yil.

qadriyatlari va e'tiqodlari haqida fikr yuritishga yordam beradi, ularning ma'naviyatini chuqurroq tushunishga yordam beradi.

O'quvchilarning ma'naviyatini yuksaltirishda pedagoglar hal qiluvchi rol o'ynaydi. Bu rol an'anaviy o'qitish mas'uliyatidan tashqarida bo'lib, o'qituvchilardan murabbiy va namuna sifatida xizmat qilishni talab qiladi. Talabalarning ma'naviy rivojlanishini samarali qo'llab-quvvatlash uchun o'qituvchilar o'zlarining ma'naviy ongini rivojlantirishlari va ular bermoqchi bo'lgan qadriyatlarni o'zida mujassamlashtirishlari kerak.

Inklyuziv sinf muhiti ma'naviy o'sishni rag'batlantirish uchun juda muhimdir. O'qituvchilar o'zlarining madaniy yoki diniy kelib chiqishidan qat'i nazar, o'quvchilar o'zlarini qadrligi va hurmatli his qiladigan xavfsiz va qo'llab-quvvatlovchi makon yaratishlari kerak. Bu inklyuzivlik talabalarga o'zlarining ruhiy o'ziga xosliklarini erkin va hukm qilmasdan o'rganish imkonini beradi.

Ma'naviy yuksalishning ta'limga integratsiyalashuvi muammolardan holi emas. Sekulyarizatsiya, standartlashtirilgan test bosimi va bu sohada o'qituvchilar uchun tayyorgarlikning etishmasligi ma'naviy rivojlanishga ustuvor ahamiyat berish harakatlariga to'sqinlik qilishi mumkin. Biroq, bu qiyinchiliklar innovatsiyalar va rivojlanish uchun imkoniyatlarni ham taqdim etadi. Dunyoviy va ma'naviy ta'limni muvozanatlash. Dunyoviy ta'lim sharoitida akademik ta'lim va ma'naviy o'sish o'rtasidagi muvozanatni topish qiyin bo'lishi mumkin. Pedagoglar turli xil e'tiqodlar bo'yicha harakat qilishlari va ma'naviy rivojlanishning inklyuziv va diniy emasligini ta'minlashlari kerak. Bu muvozanat sezgirlik va muayyan diniy an'analardan ustun turadigan umuminsoniy qadriyatlarni rivojlantirishga sodiqlikni talab qiladi.³⁰

Standartlashtirilgan test bosimiga e'tibor qaratish: Standartlashtirilgan test va akademik ko'rsatkichlarga urg'u berish ruhiy o'sishning ahamiyatiga soya solishi mumkin. Pedagoglar o'quv yutuqlari bilan bir qatorda ma'naviy rivojlanishni ham qadrlaydigan ta'limga yanada yaxlit yondashuv tarafdori bo'lishi kerak. Ushbu advokatlik siyosatchilar, ota-onalar va keng jamoatchilik bilan hamkorlikda o'quvchilarning umumiy farovonligida ma'naviy o'sishning ajralmas rolini tan olishni o'z ichiga oladi.

Kasbiy rivojlanishni ta'minlash: Ko'pgina o'qituvchilar o'z o'quvchilarining ma'naviy ehtiyojlarini qondirish uchun etarli darajada jihozlangan emasligini his qilishlari mumkin. Ma'naviy tarbiyaga yo'naltirilgan kasbiy rivojlanish imkoniyatlarini ta'minlash pedagoglarga o'quvchilarning ma'naviy o'sishini samarali qo'llab-quvvatlash uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishi mumkin. Seminarlar, seminarlar va hamkorlikdagi o'quv jamoalari ilg'or tajribalar va innovatsion yondashuvlarni almashishni osonlashtirishi mumkin.³¹

³⁰ 9. Uorren, Maykl. *Yoshlik, Xushxabar, ozodlik.* Notr-Dam universiteti matbuoti, 2001 yil.

³¹ 10. Pargament, Kennet I. *Ma'naviy integratsiyalashgan psixoterapiya: Muqaddasni tushunish va unga murojaat qilish.* Guilford Press, 2011 yil.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, o'quvchilarning ma'naviy kamolotida tarbiyachilarning o'rnini ham chuqur, ham ajralmasdir. O'quvchilarning ichki dunyosini kashf etish, maqsad tuyg'usini rivojlantirish, hamdardlik va axloqiy xulq-atvor kabi qadriyatlarni tarbiyalashga yo'naltirish orqali pedagoglar har tomonlama barkamol shaxs bo'lib yetishishiga hissa qo'shadilar. O'qituvchilar o'zlarining ruhiy murabbiylar rolini fidoyilik va sezgirlik bilan qabul qilishlari kerak. O'quv yutuqlari bilan bir qatorda ma'naviy rivojlanishni ham birinchi o'ringa qo'yib, ular nafaqat bilimli va malakali, balki o'zlarining ichki qadriyatlari bilan chuqur bog'langan va dunyoga ijobiy ta'sir ko'rsatishga intiladigan shaxslar avlodini tarbiyalashlari mumkin. Ta'limga bunday yaxlit yondashuv inson ruhiyatini tarbiyalash, ichki qoniqishni ta'minlash va muvozanatli va uyg'un hayotni targ'ib qilish muhimligini tan oladi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Palmer, Parker J. Ta'lim berish jasorati: O'qituvchi hayotining ichki manzarasini o'rganish. Jossey-Bass, 2017 yil.
2. Bosh irg'adi, Nel. G'amxo'rlik: axloq va axloqiy tarbiyaga munosabat. Kaliforniya universiteti nashriyoti, 2013 yil.
3. Miller, Jon P. Yaxlit o'quv dasturi. Toronto universiteti nashriyoti, 2019 yil.
4. Kessler, Rachael. Ta'lim ruhi: o'quvchilarga maktabda aloqa, rahm-shafqat va xarakterni topishga yordam berish. ASCD, 2000.
5. Huebner, Dwayne E. Transsendentning jozibasi: Dwayne E. Huebner tomonidan to'plangan insholar. Routledge, 1999 yil.
6. Purpel, Devid E. Ta'limdagi axloqiy va ma'naviy inqiroz: Ta'limda adolat va rahm-shafqat uchun o'quv dasturi. Bergin va Garvey, 1989 yil.
7. Sergiovanni, Tomas J. Etakchilikning hayot dunyosi: maktablarimizda madaniyat, jamoa va shaxsiy ma'noni yaratish. Jossey-Bass, 2000 yil.
8. Benson, Piter L., Roehlkepartain, Eugene C. va Scales, Piter C. Bolalik va o'smirlilik davrida ma'naviy rivojlanish: ilmiy asosiy oqimga o'tish. Sage nashrlari, 2003 yil.
9. Uorren, Maykl. Yoshlik, Xushxabar, ozodlik. Notr-Dam universiteti matbuoti, 2001 yil.
10. Pargament, Kennet I. Ma'naviy integratsiyalashgan psixoterapiya: Muqaddasni tushunish va unga murojaat qilish. Guilford Press, 2011 yil.